Šurfe 2 fiksuotas XX a. apardytas XVII–XIX a. kultūrinis sluoksnis. Aptikta preliminariai XIX–XX a. I puse datuojamo tako dalis.

The Žeimiai Manor Complex

In conducting a field evaluation at the Žeimiai Manor complex (Jonava District, Central Lithuania) 2 test pits totalling 4 m² were excavated, 650 m² were surveyed, and two 1 m deep boreholes made (Fig. 1). The topsoil and plough layers identified down to sterile soil in Test Pit 1 had formed in the 20th century but yielded isolated sherds of 16th–17th-century stove tiles (Fig. 2) and thrown pots. In Test Pit 2, a 17th–19th-century cultural layer disturbed in the 20th century was identified at a depth of 40–45 cm and part of a path preliminarily dated to the 19th – first half of the 20th century at a depth of 40–50 cm. 5 sherds from unglazed thrown pots were found in the 650 m² surveyed area.

Linas Kvizikevičius,
Evelina Grabovska

Vingrėnų kaimavietė

2021 m. gegužės mėnesį vykdant LLDJ statybos vietoje atlikti detalieji tyrinėjimai Vingrėnų kaimo R dalyje (Lazdijų r., Būdviečio sen.). Vingrėnų kaimas pirmą kartą minimas tarp kitų 37 Rudaminos parapijos kaimų 1744 m. (Totoraitis J., *Sūduvos Suvalkijos istorija*. Kaunas, 1938, p. 515). Dalis šių kaimų (Bielėnai, Kybartai, Strumbagalvė, įskaitant ir Vingrėnus) 1795 m. sudarytame Prūsijos žemėlapyje (1 pav.) vaizduojami linijinio plano – gatvinio tipo. Tokios planinės struktūros kaimai Lietuvoje atsirado po 1558 m. Valakų reformos.

Pirmą kartą dujotiekio trasos ruožo ties Vingrėnų kaimu paviršius žvalgytas vizualiai ir metalo detektorinėmis priemonėmis 2020 m.

1 pav. 1795 m. plano fragmentas, sugretintas su dujotiekio trasa. L. Kvizikevičiaus brėž.

Fig. 1. The gas interconnection route overlaid on an excerpt from the 1795 plan.

lapkričio 7 d. Žvalgytas ruožas nuo Lietuvos Respublikos sienos su Lenkija iki Vingrėnų kaimo P pakraščio. Šiame ruože tada dar nebuvo pašalinti medžiai ir krūmai, o laukuose – viršutinis dirvožemio sluoksnis, tad paieška metalo detektoriais buvo be rezultatų. Antrą kartą Vingrėnų kaime apsilankyta maždaug po mėnesio, žvalgymų metu dar kartą metalo detektorinėmis priemonėmis tikrintas paviršius. Kaimavietės kultūrinis sluoksnis lokalizuotas ir identifikuotas tik po mechanizuoto viršutinio dirvožemio sluoksnio šalinimo darbų 2021 m. balandžio mėnesį. Tuo metu paieškos ir žvalgymų grupė paviršiuje aptiko XVII a. laikotarpio buitinės keramikos indų fragmentų ir kasiniais bei šurfais pradėjo tikrinti kultūrinio sluoksnio storį, vertinti jo sandarą ir susiformavimo laiką.

Dabartinis Vingrėnų kaimo vaizdas, toks, kokį 2020 m. vėlyvą rudenį ir 2021 m. pamatė ekspedicija, priminė tarybinės literatūros klasiko Jono Avyžiaus romano „Sodybų tuštėjimo

metas“ aprašytą, kai pokariu vyko kaimų nykimo procesas. Vingrėnai priminė paskutinę kaimo tuštėjimo fazę. Iš 1795 m. Prūsijos žemėlapyje pavaizduotų 15 sodybų šiuo metu išlikusios tik dvi, iš kurių, rodos, tik viena nuolat gyvenama. Dar kelių sodybviečių vietas žymi išlikę medžiai. Buvusi kaimo planinė struktūra sunykusi: gatvinio kaimo ašis išliko nepakitusi, tačiau buvusios gatvelės paviršius nelygus, duobėtas, jau senokai neremontuotas. Kai drėgna, pravažiuoti šia gatvele sudėtinga.

Vingrėnai, kaip mums minėjo viena buvusi jo gyventoja, sparčiai pradėjo nykti pokariu,

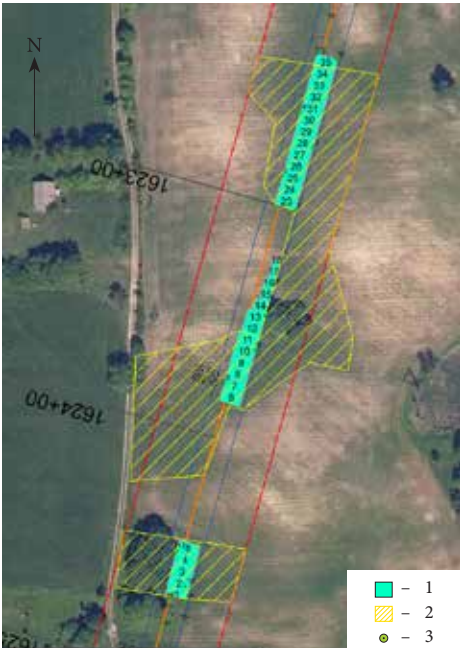

2 pav. Vingrėnų kaimavietės tyrimų situacijos planas: 1– ištirtos perkasos; 2 – siūloma saugoti teritorija; 3 – šurfai. L. Kvizikevičiaus brėž.

Fig. 2. A situation plan of the investigation at the Vingrėnai village site: 1 – the excavated trenches; 2 – the area proposed for protection; 3 – the excavated test pits.

nes tarybiniai pasieniečiai ir vietinė valdžia prievarta iškėlė jos gyventojus. Per visą tarybinį laikotarpį tik kolūkio darbuotojams buvo leidžiama lankytis ir apdirbti žemės plotus. Žemės ūkio paskirties naudmenys šiuo metu apdirbami kur ne kur, aplinkui vyrauja pievos, išskyrus kaimo Š dalį. Kaimavietės kultūrinis sluoksnis lokalizuotas šienaujamos pievos vietoje. Kaimo R pakraštyje, dujotiekio trasos statybos vietoje, žemiau pašalinto dirvožemio sluoksnio, kaimavietės kultūrinio sluoksnio paviršiuje surasta istorinio laikotarpio buitinės keramikos indų fragmentų neglazūruotu paviršiumi, stalo ir virtuvės indų dalių bei dvi monetos: 1840 m. 10 grašių moneta ir 1642 (?) m. Livonijos Švedijos karalienės Kristinos šilingas.

Siekiant nustatyti tikslesnį kaimavietės kultūrinio sluoksnio chronologiją ir storį, šurfais ir iškasomis tyrinėtas istorinės kaimavietės pakraštys, vėliau – 3 plotai, kuriuose aptiktas ryškiausias ir storiausias kultūrinis sluoksnis.

Vingrėnų kaimavietėje detaliaisiais tyrinėjimais ištirtos 36 perkasos, iš viso 1166 m^2 plotas (2 pav.).

Žemiau esamo pievos paviršiaus aptiktas nuo 10 cm iki 1,6 m storio intensyvus bei informatyvus kultūrinis sluoksnis, susiformavęs iš 2–4 horizontų (neskaitant duobių užpildų). Nepažeistas arba tik dalinai pažeistas tarpukario ir tarybiniu laikotarpiu vykusių arimų metu kultūrinis sluoksnis glūdi 20–25 cm žemiau dirvožemio (armens). Identifikuoti panašios struktūros, bet nežymiai kintančios pilkos spalvos kultūrinio sluoksnio horizontai su pavieniais angliukais, gyvulių kaulais, buitinės keramikos indų fragmentais. Tiriamo ploto P dalyje (perkasose 1–5) aptiktas 0,8–1,6 m storio, centrinėje dalyje (perkasose 6–18) – iki 90 cm storio, tiriamo ploto Š dalyje (perkasos 23–36) – 0,5–1,2 m storio kultūrinis sluoksnis.

3 pav. Perkasa 12, duobė 8 iš PV. L. Kvizikevičiaus nuotr.
Fig. 3. Pit 8 in Trench 12, as seen from the SW.

Įžemyje keliose lokaliose vietose aptikta nedidelių įgilinimų ir duobių (3 pav.), ^{14}C izotopo tyrimų priskirtinų 1305–1418 m. (580±29) (FTMC–FE88–6), taip pat 1445–1631 m. laikotarpiams (385±28) (FTMC–FE–8). Virš įžemio ir įgilinimų glūdi supustyto smėlio juosta (sluoksnis 1), kaip manoma, žyminti regiono ištuštėjimo laikotarpį po Ordino invazijos. Virš supustyto smėlio juostos glūdi pilkos spalvos kaimavietės kultūrinis sluoksnis su akmenų struktūrų liekanomis (sluoksnis 2). Jis pagal ^{14}C izotopo tyrimus yra 1481–1639 m. (332±27) (FTMC–EA81–3) ir 1659–1915 m. laikotarpių (178 ± 27) (FTMC–EA81–2). Virš šio sluoksnio glūdi šviesiai pilkos spalvos smėlingas sluoksnis ir 15–20 cm storio dirvožemis.

Perkasose 1–8, 12, 13, 16, 24–28, 31–34 ant įžemio aptikta iš netašytų akmenų sudarytų konstrukcijų liekanų – buvusių nenustatytos formos ir dydžio trumpalaikio naudojimo lengvų konstrukcijų (manytina, kad medinių) ūkinės paskirties statinių pamatų dalių. Buvusių statinių liekanos koncentravosi tiriamų plotų V pakraščiuose. Šis faktas rodo, kad tyrinėtas kaimo R pakraštys, buvęs atokiau nuo kaimo gatvės, sodybų ūkinė teritorija. Remiantis stratigrafija, radiniais, laboratoriniais izotopo ^{14}C tyrimų duomenimis, akmenų konstrukcijų liekanos datuojamos XV a. viduriu – XVII a. I puse. Įžemyje – molyje aptikta ovalo ir kitokių (netaisyklingų) formų 17 vienetų duobių su neorganinės kilmės grunto užpildu. Jų paskirtis nenustatyta.

Iš viso į radinių sąrašą įtraukta 2470 radinių: istorinio laikotarpio (XV–XVIII a.) buitinės keramikos (puodų, puodynių) fragmentų (2368 vienetai), statybinės keramikos fragmentų (187 vienetai), akmens dirbinių (5 vienetai), titnago radinių (9 vienetai), monetų (86 vienetai), įvairių metalinių įrankių, tvirtinimo detalių fragmentų (47 vienetai), papuošalų ir metalinių aprangos detalių (51 vienetas). Iš viso aptikti 209 metalo dirbiniai, tarp juodojo metalo dirbinių dominuoja geležinės kaltinės vinys ir kitų buityje naudotų daiktų liekanos. Spalvotojo metalo radinių grupę sudaro švininiai šratai, versptukai, segės, piniginių sagtelės, žiedai. Numizmatikos radinių grupę sudaro 83 vienetai – dominuoja XVII a. vidurio – II pusės smulkiausio nominalo monetos (Jono Kazimiero,

Rygos miesto, Livonijos šilingai). Nedidelę šių radinių grupės dalį sudaro XVIII a. II pusės kaldintos smulkaus nominalo monetos (pvz., perkasoje 1 rastas Stanislovo Poniatovskio grašis).

Gausiausią radinių grupę sudaro šio laikotarpio buitinės keramikos indų fragmentai. Šių indų (puodų) pakraštėliai neišraiškingo profilio, C profilio (pavieniai S profilio), tačiau gausiai puošti linijų ir bangelių ornamentais. Antra pagal dažnumą turėtų būti juodoji keramika, tačiau jos aptikta nedaug. Stalo indų keramikos radinių grupę sudaro negausūs pavyzdžiai, dažniausiai taip pat neglazūruota keramika (aptikta tik pavienių žaliai glazūruotų indų fragmentų bei viena kita baltos molio masės indų dužena).

Istorinio laikotarpio Lietuvos archeologinių radinių kontekste Vingrėnų kaimavietės buitinės keramikos dirbinių liekanos, lyginant su miestuose ir miesteliuose aptinkamais radiniais, pasižymi menkesne įvairove. Antai tarp buitinės keramikos radinių Vingrėnų kaimavietėje pastebimai mažiau brangesnių ir puošnesnių indų – dominuoja neglazūruota keramika, mažai aptikta stalo indų – lėkščių, dubenėlių, ąsočių, bokalų, taurelių ir kt. (4 pav.). Šis pastebėjimas liudija, kad XVI–XVIII a. kaimo gyventojų buitis buvo paprastesnė.

Itin mažai aptikta ir statybinės keramikos radinių – koklių (tarp jų – tik puodyninių koklių fragmentai), visiškai neaptikta grindų plytelių, čerpių, plokštinių koklių. Šis faktas rodo, kad Vingrėnuose dominavo mediniai statiniai su organinės kilmės (šiaudų, lentų, gontų) stogų dangomis.

Kitaip nei to paties laikotarpio miestų ir miestelių archeologinėje medžiagoje, Vingrėnų kaimavietėje sąlyginai daug aptikta papuošalų – XVI–XVII a. segių, žiedų, dvigubo kryžiaus formos piniginių sagtelių. Pažymėtina, kad tokių radinių dažniau aptinkama mažų miestelių senkapiuose ir Vilniaus senamiesčio kultūriniuose sluoksniuose, o fragmentiškai ir nedideliais plotais iki šiol tyrinėtų kitų kaimaviečių vietose (kultūriniuose sluoksniuose) iki šiol pasitaikydavo itin retai, tik pavieniais atvejais. Numizmatinių radinių – smulkaus nominalo monetų dažnai aptinkama visuose šio laikotarpio tiek kaimaviečių, tiek ir miestų bei miestelių kultūriniuose sluoksniuose. Tačiau kitaip nei miestų kultūriniuose sluoksniuose, Vingrėnų kaimavietėje visiškai neaptikta tekstilės antspaudų – plombų, kurių pastaruoju metu itin dažnai ir kartais daug aptinkama miestų, dvarviečių kultūriniuose sluoksniuose.

Gauti ^{14}C izotopo tyrimų rezultatai, paremti 8 vienetais mėginių datų, kurios patikslino tyrinėto archeologijos paminklo chronologiją, neprieštaraujančią gerai datuojamiems archeologiniams radiniams ir negausiems bendriems istoriniams faktams. Vingrėnų senovės gyvenvietės, vėliau kaimavietės teritorijoje, laboratoriniais ^{14}C izotopo tyrimų duomenimis, fiksuojami 3 antropogeninės veiklos etapai. Ankstyviausia ūkinė veikla kaimavietės terito-

4 pav. XVII a. buitinės keramikos pavyzdžiai. L. Kvizikevičiaus nuotr.

Fig. 4. Sample 17th-century household pottery discovered during the investigation.

rijoje datuojama dar akmens–bronzos amžiais – aptikti 9 vienetai šiuo laikotarpiu datuojamų titnago radinių be išsiskiriančio kultūrinio sluoksnio.

Gautos dvi datos (1305–1418 ir 1445–1631 m.), pagal kurias tikėtina, jog šioje vietoje gyventa ar laikinai apsistota XIV–XV a. pradžioje ir gyvenvietė po karo su Ordinu ir Melno taikos ėmė atsikurti XV a. viduryje – XVI a. Šiuo laikotarpiu (XV a. viduryje – XVI a.) intensyvesnė ūkinė veikla kultūriniuose sluoksniuose atsispindi itin menkai ir neišraiškingai, nes aiškus archeologinio laikotarpio kultūrinis sluoksnis nesusiformavo. Kaimavietės teritorijoje galėjo būti gyventa pavienėse sodybose (galbūt vadinamosiose būdose). Šio laikotarpio gyvenimą liudija ir aptikti metalo dirbiniai, – pvz., dvigubo kryžiaus formos piniginių ar kapšelių spynelės, tad ^{14}C tyrimų rezultatai neiškrenta iš aptiktų radinių chronologijos konteksto. Remiantis šiais duomenimis, pažymėtina, kad iki šiol žinomą Vingrėnų kaimo kūrimosi datą (pirmą kartą minimas 1744 m.) tenka koreguoti ir pagrįstai teigti, kad kaimas pradėjo formuotis nuo XV a. vidurio ir neabejotinai jis jau buvo XVI a. II pusėje. Radiniai perduoti LNM.

Vingrėnai Village Site

In 2021, an investigation (36 trenches totalling 1166 m^2) was conducted at the construction site of the GIPL gas interconnection in the E part of the historic Vingrėnai village site (Lazdijai District, S Lithuania) (Fig. 2). The village was first mentioned in historical documents in 1744 and first depicted (as a line plan) in the 1795 map of Prussia (Fig. 1).

Small depressions and pits ^{14}C dated to 1305–1418 and 1445–1631 were discovered in the sterile soil in several nearby locations (Fig. 4). Above this layer was a light grey sandy layer and a 15–20 cm thick layer of topsoil. Based on this chronology of the stratigraphy and on the finds, the stone structure remnants date to the mid-15th – first half of the 17th centuries.

The list of finds consists of 2470 items: 2368 sherds of historic era (15th–18th-century) household pottery (pots and jars) (Fig. 3), 187 sherds of structural ceramics, 5 stone artefacts, 9 flint finds, 86 coins, 47 fragments of various metal tools and fasteners, and 51 ornaments and metal clothing elements.

Based on the investigation data, the current origin date for Vingrėnai village needs to be corrected and it can be justifiably asserted that the village began to form from the mid-15th century and definitely existed in the second half of the 16th century.

Birutė Lisauskaitė

Čiobiškio dvaro sodyba

2021 m. žvalgomieji tyrimai atlikti Čiobiškio dvaro sodybos teritorijoje planuojamų įrengti mažo slėgio suskystintų naftos dujų dujotiekio su rezervuaru statybos vietose. Čiobiškio dvaras minimas 1528 m. surašytame Jurgio Radvilos I (1480–1541) valdų inventoriuje. Jį įsigijo Trakų vaivados sūnaus Grigaliaus Astiko (?–1557) sūnus. Vėliau ją valdė, o paskui ir pardavė su dar keliomis smulkiomis vadomis Mikalojus Radvila Rudasis (1515?–1584). 1815 m. Čiobiškį įsigijo Jonas Chrizostomas Pilsudskis (1771–1837). Prie Čiobiškio valdos jis dar prijungė Babriškių ir Antakalnio palivarkus. Paskutinysis giminės atstovas Konstantinas Aleksandras Pilsudskis dvarą pardavė, o nuo 1923 m. Čiobiškio dvaras atiteko valstybei. Dvarvietėje buvo įsteigta valstybinė vaikų prieglauda. 1945 m. kovo 27 d. kautynėse su NKVD kariuomene dvare žuvo Didžiosios kovos apygardos